

ORIENTĂRI ȘI ÎNFĂPTUIRI ÎN ECONOMIA ROMÂNIEI (1922—1928)

I. SAIZU, N. TODIRICI, I. STEPANESCU

Desăvîrșirea unificării statului național român a pus spre rezolvare, în fața partidelor politice, sarcini complexe, incomparabil mai mari și mai importante ca în trecut. Complexitatea lor a sporit și prin faptul că România trăia, pe lângă toate consecințele și prefacerile determinate de primul război mondial, comune cu celelalte state, trei mari transformări interne, cu rol însemnat în modificarea structurii economice și social-politice a țării, care nu s-au pus simultan la nici un alt popor: consolidarea statului unificat, promulgarea votului universal, legiferarea și aplicarea reformei agrare¹.

În literatura istorică, tratarea problemelor legate de evoluția economiei naționale în 1922—1928 ocupă un loc aparte, nu atît prin sintezele și tratatele editate, cît, mai ales, datorită volumului mare de materiale documentare de analiză și de indicare a soluțiilor, apărute ca lucrări de sine stătătoare sau răspindite în diverse publicații, scrise, firește, de pe poziția partidului sau grupării pe care autorii o reprezentau și apărau. Se cuvine de subliniat că odată cu expunerea consacrată împlinirii a 45 de ani de la crearea Partidului Comunist Român s-a produs o cotitură radicală în interpretarea complexă a trecutului, în sensul că s-a fundamentat conceptul de cercetare în domeniul istoriei și s-a subliniat necesitatea prezentării veridice a acestuia prin cooperarea tuturor disciplinelor științelor sociale, fără de care nu se poate înțelege capacitatea forțelor ce dinamizează societatea². În consecință, nici un fenomen economic, politic, social, științific și cultural nu poate fi prezentat izolat, de sine stătător, ca o sumă de programe, legi și realizări, ci ca o componentă a complexului proces al istoriei patriei.

¹ D. Drăghicescu, *Evoluția ideilor liberale*, București, 1921, p. 3.

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, București, Editura politică, 1969, p. 335—339.

Acestui nou punct de vedere i-au fost consacrate în ultimii ani studii și lucrări care contribuie la cunoașterea unor fenomene produse în cadrul perioadei 1922—1928 : refundamentarea doctrinelor și teoriilor economice³; fixarea trăsăturilor generale ale dezvoltării României în primul deceniu interbelic⁴; accentuarea cerinței de valorificare superioară, prin industrializare, a bogățiilor țării⁵; prezentarea evoluției unor compartimente ale economiei naționale⁶, a contradicțiilor izvorite din aplicarea politicii economice⁷, a modificărilor determinate pe plan social-politic de stabilizarea relativă a capitalismului⁸. În studiile și articolele respective se pun în lumină laturile pozitive și negative ale gândirii și practicii economice burgheze, ca și faptul că ea a trebuit să se confrunte cu cea mai înaintată învățătură a tuturor timpurilor — învățătura marxist-leninistă.

Sub raportul evoluției economice, cunoașterea veridică a procesului istoric revendică răspunsul la trei mari probleme : care au fost preocupările programatice legate de progresul economiei naționale ? în ce mod s-au conceput mijloacele de înfăptuire a progresului ? la ce rezultate s-a ajuns ?.

Cu menirea precisă de a defini căile de dezvoltare a economiei și a fixa mijloacele de înfăptuire, de a stabili caracterul și profilul producției materiale, în genere profilul economic al țării, s-a desfășurat la nivelul partidelor, al reprezentanților lor, al oamenilor de știință, mai cu seamă al economiștilor, o amplă dezbateră. Faptul că viața politică, în comparație cu situația antebelică, s-a diversificat prin apariția unor partide noi cu aspirații la hegemonie a obligat pe fiecare în parte

³ N. Ivanciu, *Doctrina marxistă și teoriile unor economiști burghezi români*, în „Probleme economice”, an. XX (1967), nr. 7 ; Z. Ornea, *Țărănismul. Studiu sociologic*, București, Editura politică, 1969.

⁴ Aron Petric, *Trăsături generale ale dezvoltării României în primul deceniu interbelic*, (I), în „Cumidava”, tom. II, Brașov, 1968 ; (II), în idem, tom. III, Brașov, 1969.

⁵ Vezi, între alții, N. Ivanciu și V. Iota, *Concepția lui I. N. Angelescu despre necesitatea și modalitatea înfăptuirii industrializării României*, în „Probleme economice”, an. XIX (1966), nr. 12 ; Mihai Todolia, *Teorii burgheze din perioada interbelică cu privire la industrializarea României*, Iași, 1967 ; Al. Puiu, *Concepția lui Mititiă Constantinescu despre valorificarea intensă a resurselor naturale prin industrializare*, în „Probleme economice”, an. XXI (1968), nr. 10.

⁶ M. Rusenescu, *Situația agriculturii și mișcările țărănești din România între anii 1922—1928*, în „Studii”, an. XXI (1968), nr. 5 ; L. Bathorv, *Aspecte privind situația industriei carbonifere din România între anii 1919—1929*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj”, tom. X, 1967 ; V. Axenciuc, *Evoluția economiei românești în anii 1918—1938*, în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.”, an. XII (1966), nr. 6 ; idem, *Situația economică-socială a României în perioada 1919—1924*, în idem, nr. 4.

⁷ I. Saizu, *Contradicții între partidele burgheze din România în domeniul politicii economice (1922—1928)*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol””, Iași, tom. VIII, 1971.

⁸ *Situația clasei muncitoare din România 1914—1944*, sub redacția lui N. N. Constantinescu, București, Editura Politică, 1966 ; I. Saizu și M. Rusenescu, *Modificări în structura social-politică a României în anii 1922—1928*, în „Studii”, an. XXIII, (1970), nr. 6.

să stăruie în enunțarea și documentarea cit mai clară a programului economic propriu.

Cercetarea structurii prederilor de atare gen prezintă o deosebită importanță, un obiectiv major, înainte de toate pentru faptul că, în vederea formulării unor aprecieri realiste asupra locului ce ocupă un partid în structura politică a țării, trebuie precizată poziția lui față de problemele cruciale ale României, față de dezvoltarea forțelor de producție și perspectivele economiei, față de mijloacele de înfăptuire a progresului. Firește, acesta este numai unul din aspectele principale ale problemei. Dintre toate programele organizațiilor politice burgheze, cel mai bine definit era al Partidului național-liberal. Sub raport economic, programul acestuia prevedea încurajarea dezvoltării bogățiilor țării, în primul rând prin munca, inițiativa și capitalurile românești, prin unificarea legislației economice, prin întărirea creditului, refacerea și modernizarea mijloacelor de transport, înzestrarea porturilor, sporirea energiilor naționale, creșterea producției și apărarea avuțiilor țării, prin dezvoltarea învățământului profesional potrivit nevoilor crescînde ale vieții moderne, prin extinderea învățământului secundar. Învățământul superior, pe lângă caracterul său teoretic, trebuia să se inspire tot mai mult din cerințele vieții practice și ale tehnicii moderne⁹.

Programul Partidului țărănesc prevedea necesitatea încurajării producției agricole, ca și industrializarea produselor ei prin mijlocirea coope-rației capitaliste și punerea bazelor unei industrii sătești concepută în chip rațional. Industria trebuia organizată cu puterile reale ale țării. Programul mai cuprindea cerința de a se aplica o politică unitară, rațională în domeniul exploatării generatorilor de energie în folosul întregii societății. Sprijinul statului era reclamat numai în scopul intensificării producției ramurilor de industrie cu condiții prielnice de dezvoltare, îndeosebi cele legate de agricultură. Era prevăzută și introducerea unor măsuri de încurajare a organizării, pe baza tehnicii moderne, a „industriilor mijlocii” și a meseriilor¹⁰. În acea perioadă, țărănismul considera — cum remarcă cu temei Z. Ornea — că trebuia reechilibrată politica investițiilor în așa mod încît grosul capitalului să fie îndreptat spre finanțarea agriculturii (coope-rației) și a industriei prelucrătoare de produse agricole¹¹. Aspecte pozitive din program (exploatarea generatorilor de energie în folosul întregii societăți) au fost reliefate și de contemporani¹². Primatul agriculturii s-a menținut și în programele din anii următori, inclusiv de după actul fuziunii cu Partidul național. Producția principală fiind agricultura — se arată în programul din 1926 — interesele propășirii acesteia nu vor fi subordonate inte-

⁹ *Istoricul Partidului Național-Liberal de la 1848 și pînă astăzi*, București, 1923, p. 232 și urm.; Biblioteca Centrală de Stat, Fond Șt. Georges, P.N.L., Programe și declarații, 1863—1933, pachet XLV, dosar 4, f. 64—67, 72—75.

¹⁰ Partidul Țărănesc, *Programul și statutele*, București, 1922, p. 13—15.

¹¹ Z. Ornea, *op. cit.*, p. 60.

¹² D. Drăghicescu, *Partide politice și clase sociale*, București, 1922, p. 101.

reselor unui industrialism forțat, artificial¹³. La congresul P.N.T. din mai 1928 s-a reafirmat programul economic respectiv, exprimat sintetic în următoarele prevederi : o politică agrariană și o politică industrială adecvată dezvoltării agriculturii și resurselor naturale, revizuirea tarifului vamal etc.

Programul economic al Partidului poporului recunoștea marile rol pe care industria era chemată să-l joace alături de agricultură în refacerea economică și în consolidarea puterii statului. El considera că în acest scop era necesară revizuirea completă a legilor, dar cu respectarea drepturilor cîștigate, și acordarea de avantaje în raport direct cu gradul de industrializare pe care-l realiza fiecare ramură¹⁴.

Prevederile programatice ale Partidului naționalist-democrat condus de N. Iorga aveau în vedere dezvoltarea agriculturii, încurajarea industriilor care aveau la bază materiile prime și produsele agricole din țară, ca și ridicarea tarifului vamal numai atît cît trebuie pentru a încuraja și proteja industria reală¹⁵.

Deși programul economic al P.N.L. era cel mai înaintat din rîndul partidelor politice burgheze, el nu avea în vedere schimbarea caracterului economiei naționale. „Pentru noi — arăta I. G. Duca în acest sens — prin structura ei economică, România este, desigur, în primul rînd, un stat agricol și ea trebuie, vrînd-nevrînd, să păstreze acest caracter“¹⁶.

Deosebirile dintre programele partidelor au fost amplificate de teoreticienii lor, evidențiindu-se astfel fundalul ideologic contradictoriu pe care s-au susținut teze, unele enunțate încă de la mijlocul secolului trecut, de mare însemnătate pentru definirea formelor și conținutului gândirii economice din primul deceniu interbelic. Cu acest prilej, forțe politice și științifice progresiste și-au dat contribuția la dezvoltarea conștiinței naționale cu privire la interesele economice, la intercondiționarea dintre independența politică și cea economică, la necesitatea apărării în fața presiunilor capitalului străin.

În aprecierea genezei, structurii, caracterului și perspectivelor economiei, combatanții s-au încadrat în diferite curente, potrivit intereselor pe care le apărau : pentru stat industrial sau agrar, pentru protecționism sau liber-schimbism, pentru conservatorism, țărănism sau neoliberalism. Legat de aceasta, o semnificație deosebită a avut-o ținerea în anii 1922—1923, sub egida Institutului Social Român, a unui ciclu de 19 prelegeri publice¹⁷, cu care prilej, reprezentanții diferitelor partide și grupări politice au expus opinia lor asupra căilor de dezvoltare a

¹³ *Programul și statutele Partidului Național-Țărănesc, 1926*, Șimleul-Silvaniei, 1926, p. 10, 13—15.

¹⁴ *Programul Partidului Poporului, s.l., s.a., p. 4—7.*

¹⁵ Partidul Național, *Programul și congresul partidului de la 5 februarie 1928*, Vălenii de Munte, 1928, p. 48.

¹⁶ I. G. Duca, *Partidul Național-Liberal, partid industrial. (O nouă legendă)* în „Democrația“, an. XV (1927), nr. 4, p. 4—6.

¹⁷ *Doctrinile partidelor politice*, București, 1923.

țării și a rolului ce-l pot juca partidele. Unii dintre ei au considerat pe drept cuvânt că dezvoltarea forțelor de producție, ascensiunea economică, consolidarea independenței prin punerea în valoare a resurselor naturale și de muncă reprezintă o parte inseparabilă, țeluri fundamentale ale luptei pentru existența și afirmarea națiunii române. Acestor cerințe le sînt subordonate eforturile de a mobiliza conștiința contemporanilor.

Tezele cu privire la caracterul, perspectivele și evoluția economiei naționale, la necesitatea coordonării ei, la intensificarea industrializării țării, la dezvoltarea agriculturii, transportului, comerțului, finanțelor, la fixarea rolului statului, forței de muncă, a învățămîntului, științei și culturii în complexul economic, expuse în mare parte în raport cu sarcinile fundamentale ale statului român desăvîrșit, dar degajînd ca trăsătură, manifestări contradictorii în preocupări, au o importanță deosebită pentru cunoașterea perioadei istorice 1922—1928. Pentru a înțelege valoarea tezelor progresiste este suficient să arătăm că nu s-au abstractizat sensurile lor, că ele cuprind o puternică doză de invitate la soluționarea practică a problemelor refacerii și dezvoltării economiei naționale. Înțelegerea valorii lor progresiste nu se poate face fără a se lua în considerație faptul că, în perioada în care au fost apărute, gîndirea economică și socială burgheză a fost conturată în cîteva curente de orientări politice diferite, cele mai importante fiind gîndirea conservatoare în lichidare, țărănistă, liberală și neoliberală, cu nuanțe avansate, chemate să se confrunte cu ideologia marxistă aflată în plină ascensiune.

Care este conținutul tezelor susținute ? Cea dintîi se referă la faptul că fără independență economică, neatîrnarea politică devine iluzorie, că România nu se putea consolida politiceste fără a prospera sub raport economic. Ea constituia punctul de sprijin al întregului sistem de gîndire economică progresistă, și aceasta pentru conștientul esențial că, acaparînd economia, capitalul străin pregătea inevitabil aservirea politică. A doua teză se referă la faptul că promovarea unor relații economice internaționale echitabile, ca și consolidarea independenței economice, nu era posibilă fără modernizarea economiei naționale, prin dezvoltarea industriei. În scopul mobilizării în jurul necesității dezvoltării industriale au fost analizate pierderile pe care România le suferea de pe urma schimburilor comerciale neechivalente, cu statele industrializate, denunțîndu-se transformarea țării în furnizoare de materii prime și produse agricole, în piață de desfacere pentru articolele industriale străine. A treia teză, desprinsă din procesul desfășurat pe piața mondială capitalistă, văzut din unghiul unei țări slab dezvoltate din punct de vedere economic, se referă la necesitatea creării unei industrii proprii spre a putea face față concurenței. A patra teză pune în evidență imperioasa nevoie a sporirii rolului intervenționist al statului și al creșterii contribuției științei în procesul de producție. Se avea în vedere faptul că asigurarea progresului economic și cîști-

garea unui loc de frunte în demarajul economic al statelor nu putea fi lăsată la bunul plac al inițiativei particulare.

Dezbaterile programatice, teoretice și ideologice s-au desfășurat sub regimul contradicțiilor între clase și a divergențelor din sinul cercurilor conducătoare. În timpul confruntării s-a creat o literatură bogată și variată izvorită din necesitățile refacerii și dezvoltării economiei naționale. În disputa doctrinară, susținută mai cu seamă de V. N. Madgearu, I. N. Angelescu, Vintilă Brătianu, M. Manoilescu, I. G. Duca și alții, s-a căutat să se jaloneze, diferit însă de la o doctrină la alta, căile de dezvoltare a economiei naționale. Este semnificativ faptul că în această dezbatere s-a adâncit opoziția dintre ideologia marxistă și ideologia burgheză. În interesul „perfecționării” societății capitaliste, economiști și sociologi burghezi au căutat să cunoască ideologia proletariatului, cu care trebuia să se confrunte pe plan teoretic în definirea unor fenomene esențiale ale societății. Poziția lor față de marxism a fost diferită: unii l-au studiat pentru a-l denigra, alții pentru a-l folosi în interesul burgheziei. Cei mai reprezentativi exponenți din a doua categorie au fost Șt. Zeletin și M. Manoilescu, care au preluat unele teze și teorii marxiste și le-au transformat din arme teoretice ale clasei muncitoare în instrumente de apărare a burgheziei¹⁸. Situați pe diferite trepte ale ierarhiei sociale și politice, ideologi ai burgheziei, deși s-au folosit de marxism, nu au ajuns la același rezultat în aprecierea trecutului, prezentului și viitorului economic și social-politic al României. Astfel, în vreme ce V. Madgearu considera România ca o țară cu o structură specific agrară, în care rolul precumpănitor trebuia să-l joace țărănimea¹⁹, Șt. Zeletin absolutizează caracterul capitalist al României. Astfel, în vreme ce V. Madgearu considera România ca o țară care afirmă idei care se apropie de ideologia marxistă: rolul primordial al factorului economic, explicația cauzală a opoziției în societate, necesitatea istorică a capitalismului în România și caracterul lui trecător. Mai mult, unii autori, ca de exemplu, N. Iorga²¹, au declarat că P.N.L. nu putea întâmpina o rezistență serioasă decât din partea opoziției revoluționare. Șt. Zeletin arătase, de asemenea, că dictatura politică a burgheziei putea fi primejduită cu adevărat numai de proletariet, pe care însă îl considera în faza de germene²², deși tot el, după cum am văzut mai sus, absolutizase caracterul capitalist al României. Poziția diferită a economiștilor față de problemele dezvoltării economiei naționale a produs îngrijorare în unele cercuri. „În loc ca economiștii din toate partidele politice să formeze un front comun în dezvoltarea eco-

¹⁸ N. Ivanciu, *op. cit.*, p. 33.

¹⁹ Virgil Madgearu, *Orașul economic*, în „Independența economică”, nr. 1—2/1928, p. 79.

²⁰ Șt. Zeletin, *Burghezia română. Originea și rolul ei istoric*, București, 1925, p. 52 și 251.

²¹ „Socialismul” din 9 și 12 martie 1924.

²² Șt. Zeletin, *op. cit.*, p. 166.

conomică și financiară a țării sau în apărarea ei de presiunile din afară — scria unul din contemporani — în măsurile luate de ei au lucrat cu totul disparat”²³. Deși sub aspect teoretic acești autori aveau dreptate, în practică, un asemenea front comun, unic, nu se putea realiza din cauza deosebirilor de interese între partide, reliefate nu numai în programele lor, dar și de teoreticienii angajați în luptă.

În timpul confruntării, în temeiul unei documentații foarte variate, s-a îmbogățit conținutul politicii economice a claselor dominante, dându-i noi direcții și noi intensități. Gîndirea economică, ca formă a conștiinței sociale, a devenit mai activă, fiind un instrument de luptă, care a acționat asupra dezvoltării social-economice a României. Ea a dus mai departe ideea necesității gospodăririi chibzuite a avuției naționale și a valorificării intensive, superioare, pe calea industrializării. La nivelul ei s-au manifestat unele trăsături demne de remarcat, care, prin valoarea lor științifică, nu și-au pierdut actualitatea.

În cadrul confruntărilor de clasă, singura orientare ideologică, exprimînd cu consecvență interesele maselor populare, a fost învățătura marxist-leninistă, care a dat o dezlegare problemelor dezvoltării, conform cerințelor obiective ale istoriei. În consecință, au fost puse în largă circulație teze potrivit cărora proprietatea privată asupra mijloacelor de producție se află la baza relațiilor capitaliste, industrializarea condiționează progresul economic și social al țării, problema agrară nu se poate rezolva altfel decît în favoarea țărănimii, răsturnarea capitalismului și victoria socialismului au un caracter inevitabil.

Partidul Comunist Român, deși nu s-a angajat din cauza ilegalizării sale în 1924 în disputa care frămînta gîndirea economică postbelică, s-a pronunțat, bazat pe cunoașterea și înțelegerea istoriei, a condițiilor și particularităților economiei, cu toată competența asupra problemelor puse în dezbatere. Prin documente, manifeste, presă s-a întreprins o operă de analiză și critică științifică a societății capitaliste, s-au dezvoltat cauzele care frînau progresul economic, social și politic, subliniindu-se că acestea puteau fi înlăturate numai prin răsturnarea claselor dominante de la putere de către proletariat în strînsă alianță cu celelalte pături sociale muncitoare, în primul rînd cu țărănimea. Adevse, punctul de vedere al comuniștilor a fost expus prin organizațiile legale și ilegale.

Cît privește mijloacele de înfăptuire a progresului se cuvine de subliniat că în perioada 1922—1928 s-a intensificat opoziția dintre „porți deschise” și „prin noi înșine”. Mai mult ca în oricare alt domeniu al gîndirii economice, prezentarea soluțiilor de înfăptuire a progresului pune în lumniă aspectele pozitive de cele negative. Poziția diferită a burgheziei în procesul economic, reflectată, între altele, în programele la care ne-am referit, a determinat ca și în problema mijloacelor de valorificare a bogățiilor țării să se manifeste concepții deosebite. Po-

²³ Thoma Gîlcă, *Politica economică și financiară a României. Industria națională și tarifele vamale*, București, 1926, p. 4.

lemica doctrinară, la baza căreia stătea, sub raport economic, insuficiența capitalurilor interne pentru înfăptuirea acestuia proces și interese divergente, a căpătat o intensitate deosebită între P.N.L. și partidele național și țărănesc. Pentru satisfacerea cerințelor de capital nu erau decât două soluții: una, de moment, de participare necondiționată a capitalului străin, rămasă în istorie sub denumirea de „porți deschise”; alta, de durată, cunoscută sub firma „prin noi înșine”, de acceptare a finanței internaționale în cadrul unei colaborări limitate în care rolul principal să-l dețină forțele și capacitățile interne. Între avantajul de a avea capital imediat, însă străin, și necesitatea obiectivă și vitală a consolidării factorilor naționali, a forțelor interne, era de preferat a doua soluție, și aceasta pentru faptul bine subliniat și în trecut, că sîntem o țară destul de bogată „*pentru ca să ne putem în timp crea un capital mobilier suficient nevoilor noastre; nu atît de bogată ca să ne permitem sacrificarea bunurilor ce avem către străini, numai pentru a pune capăt mai repede unei situațiuni grele*”²⁴.

Interesul de a fortifica factorii interni avea importanță cu mult mai mare pentru economia națională decât „avantajul” de a deține imediat și din belșug capital, însă de proveniență străină. Firește, creșterea capitalului național, susținută cu precădere de marea burghezie grupată îndeosebi în P.N.L., ridica problema rezistenței sale față de finanța internațională, chestiune ce nu se putea soluționa decât încurajînd cît mai mult propriile inițiative și accentuînd intervenționismul de stat în materie economică.

Prima soluție avea ca element dominant „deschiderea porților” în fața capitalului străin. Partidele de opoziție, îndeosebi conservator, național și țărănesc, înainte și după fuziune²⁵, își motivau atitudinea pe lipsa accentuată pe capitaluri pentru o perioadă tipică de refacere și imposibilitatea găsirii acestuia în condițiile dorite pe piața internă. Deși asemenea aprecieri aveau o bază reală, atitudinea lor opoziționistă față de formula „prin noi înșine” nu era determinată numai de acest considerent, ci și de lupta politică dintre ele, de interesul de a răsturna pe liberali de la guvern și a instaura la conducerea țării proprii lor reprezentanți. În consecință, aceste partide au căutat să speculeze punctul din programul economic al P.N.L. cu care nici capitalul străin nu era de acord; ele s-au întrecut în a cîștiga încrederea și bunăvoința finanței de peste hotare. Politica „porților deschise”, de combatere a unor mă-

²⁴ Al. Topliceanu, *Bogățiile României și capitalul străin*, în „Democrația”, an. XV (1927), nr. 7—8, p. 89.

²⁵ D. Drăghicescu, *Partide politice și clase sociale...*, p. 62; *Partidul Țărănesc, Programul și statutele...*, p. 18; *Programul și statutele Partidului Național-Țărănesc, 1926...*, p. 18—19; V. N. Madgearu, *Bazele noii politici economice*, București, 1929, p. 59; Idem, *Turtucaia economică*, București, 1928, p. 97; *Legea minelor cu expunere de motive*, București, 1924, p. 415; Gr. L. Trancu-Iași *Colaborarea capitalului străin*, București, 1923, p. 21—24; *Contribuții la istoria capitalului străin în România de la sfîrșitul primului război mondial pînă la ieșirea din criza economică din 1929—1933*, București, Editura Academiei, 1960, p. 37; N. N. Constantinescu, V. Alexenciuc, *Capitalismul monopolist în România*, București, Editura politică, 1962, p. 218—219.

suri care, cu toate limitele de clasă, aveau drept scop întărirea factorilor interni, dezvăluie cât de puțin erau legate partidele care o susțineau de interesele apărării independenței economice și politice a țării, cât de slab era reprezentat spiritul de promovare a forțelor naționale, în fine, cât de scăzut era nivelul vieții lor politice.

Pentru capitalul străin s-au pronunțat, e drept diferit, și alte partide, care nu vedeau redresarea economică a României în condițiile insuficienței capitalului intern, decât în colaborarea cu acesta, nelimitată însă. Astfel, Partidul poporului²⁶ a prevăzut în program necesitatea sprijinirii colaborării în toate ramurile economice a muncii naționale cu capitalul străin, mai cu seamă pentru faptul că restabilirea valutei se putea obține printr-o politică economică de bună înțelegere cu străinătatea. Partidul lui N. Iorga avea o atitudine ceva mai nuanțată. Recunoscând însemnătatea deosebită a bogățiilor subsolului pentru dezvoltarea economică a României, acesta a cerut să se creeze o cit mai strânsă legătură între politica externă a țării și politica sa economică. Partizan al întăririi prieteniei cu marii aliați, îndeosebi cu Franța, N. Iorga a recomandat să se deschidă porțile concursului economic onest și activ dat de adevărații prieteni și să se închidă acelor națiuni care manifestau tendință de acaparare sau dorință de tutelă²⁷.

Cît privește a doua soluție, trebuie subliniat din capul locului că analiza conținutului și consecințelor formulei „prin noi înșine” reliefează tot mai mult necesitatea de a se renunța în literatura de specialitate la formulări simpliste, facile, în care aceasta este prezentată ca o formulă demagogică, lipsită de conținut concret și intenție de realizare. În condițiile cînd potențialul economic al țării a sporit, marea burghezie nu putea privi liniștită cum profituri uriașe treceau granița intrînd în posesia trusturilor străine. Prin reacție la acest fapt, s-a susținut necesitatea de a conduce cît mai eficace lupta economică în folosul capitalului național, de acceptare a colaborării cu capitalul străin, dar în interesul economiei românești. Atitudinea mării burghezii oglindită în lozinca „prin noi înșine” semnifică — după cum sublinia pe drept cuvînt „Socialismul” — „o rezistență — putem zice disperată — contra capitalului din afară. Din această cauză s-a născut un adevărat război economic între ele, război căruia îi datorăm în oarecare parte și deprecierea leului”²⁸. Analiza documentelor primare și a literaturii consacrate politicii „prin noi înșine” arată că aceasta a fost înțeleasă în două variante. Prima, de durată, de înfăptuirea progresului numai prin mijloace proprii, pe măsura acumulării capitalului intern, cu ex-

²⁶ Arh. Șt. București, Fond M.A.I., dosar 107/1926, f. 4; „Societatea de mine”, Cluj, 25 aprilie 1926, p. 326; „Argus”, 3 aprilie 1926; C. Argetoianu, *Însemnări politice*, București, 1924, p. 19, 29; *Uzурparea de la 4 iunie 1927 în lumina discursurilor și declarațiilor d-lui general Al. Averescu*, s.l., s.a., p. 120.

²⁷ Partidul Național, *Programul și congresul partidului...*, p. 49; N. Iorga, *La situation politique de la Roumanie d'après sa Constitution*, în „L'Année politique française et étrangère”, an. II, (1926), fasc. 1, p. 43—44.

²⁸ „Socialismul” din 29 octombrie 1922.

cluderea totală a celui străin. În acest spirit s-a subliniat²⁹ necesitatea valorificării avuțiilor naționale, fie direct de către stat, fie prin terțe participații, însă numai cu capital național, întrucât acceptarea finanței străine chiar în proporție de 40%, crea, în condițiile insuficienței celei interne, primejdia absorbirii capitalului național. Această variantă, cu caracter exclusivist, trebuie considerată nu numai ca o concepție diametral opusă politicii „porților deschise“, ci și ca o expresie a scopului „final“ urmărit de naționalismul economic burghez. A doua variantă, care, după părerea noastră, trebuie înțeleasă teoretic și practic ca o formulă de compromis, intermediară între cele două extreme — de acceptare necondiționată a capitalului străin și de excludere a lui totală — a polarizat în gândirea economică mult mai multe și mai valoroase cadre politice și științifice. Legat de poziția intermediară a acestei soluții s-a relevat³⁰ caracterul dăunător atât al principiului prohibirii absolute a participării finanței internaționale în activitatea economică, cât și a libertății nemărginite și fără control a penetrației ei. „Prin noi înșine“, în a doua variantă, era expresia intereselor marii burghezii, grupată îndeosebi în jurul P.N.L., preocupată în a conduce cât mai eficace politica economică în folosul capitalului național, de a-și întări pozițiile în procesul realizării bunurilor materiale și spirituale, de a stabili în favoarea sa căile și mijloacele de valorificare a bogățiilor țării.

Perioada 1922—1928 a fost tipică genului de guvernare a marii burghezii, fapt care a dus la întărirea dominației economice și, implicit, politice a P.N.L. După cum se știe, guvernarea liberală, nu însă și dominația sa în perioada 1922—1928, a fost întreruptă de la sfârșitul lui martie 1926 până la începutul lui iunie 1927 de un cabinet al Partidului poporului subordonat însă în mare măsură intereselor liberale. Strădaniile depuse în spiritul concepției „prin noi înșine“ au avut unele urmări pozitive pentru România, determinând, între altele, dezvoltarea industriei naționale și reducerea într-o anumită măsură a dominației capitalului străin. În perioada respectivă, capitalul național a dat dovadă de capacitate de expansiune în cadrul propriei economii, la nivelul tuturor ramurilor. Dezvoltarea forțelor de producție a impulsionat capitalismul, fapt ilustrat îndeosebi în avântul luat de industrie, în care scop cercurile guvernante au urcat tarifele protecționiste, au acordat credite mari și au contribuit la menținerea la nivel ridicat a prețurilor. Într-adevăr, grație actului istoric de la 1 decembrie 1918, conjuncturii favorabile și politicii economice protecționiste care culminează cu lozincă „prin noi înșine“ activitatea industrială a primit un puternic avânt. Reforma agrară dăduse și ea un impuls acestui proces, întrucât foștii mari proprietari au putut plasa „bonurile de expropriere“ în industrie. Avântul luat de acest sector s-a reflectat în marile investiții făcute, în creșterea nivelului înzestrării tehnice a întreprinderilor etc.

²⁹ Mihail M. D. Vitanescu, *Lipsurile noastre financiare. Criza de numerar. Studiu critic*, București, 1924, p. 91.

³⁰ Constantin D. Bușilă, *Necesitatea și rolul unei politici industriale*, București, 1931, p. 7.

Impulsul a fost cu atât mai mare cu cât, pentru înființarea de noi întreprinderi, statul a acordat o serie de noi avantaje.

În perioada la care ne referim — fază de refacere, consolidare și dezvoltare a economiei naționale — s-a manifestat o puternică tendință pentru investiții de exploatare în aproape toate ramurile și aceasta datorită cerinței fundamentale, obiective de a întări prin industrializare unificarea statului. Multe capitaluri plasate anterior în alte sfere economice (comert, agricultură etc.) s-au îndreptat mai cu seamă între anii 1919 și 1925 — etapă tipică de inflație — spre industrie, atrase de perspectiva realizării unor profituri ridicate. Deși unii din autori au caracterizat acest interval ca marcind o „tendință fermă de industrializare”³¹, ca „o veritabilă refundamentare industrială”³², sectorul industrial în ansamblul lui s-a dezvoltat relativ organic după 1925. „Oprirea” inflației în 1925, în spiritul legislației industriale elaborate în anul precedent (legea minelor, legea privitoare la comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale statului, legea energiei și altele) a dat o mai mare stabilitate vieții economice. Dacă în prima etapă, din cauza instabilității valutare, procesul de producție a primit mijloace bănești subordonate unui cronic proces de inflație, în cea de a doua, dezvoltarea industrială a fost puternic stinjenită de criza de credite.

Creșterea capitalurilor în industrie a fost realmente sprijinită de bănci. Concentrarea capitalului bancar și caracterul monopolist pe care l-au căpătat marile bănci, în primul rând Banca Românească, B.N.R., Banca Marmorosch, Blanc & Co. Banca de Credit Român, marile bănci românești din Transilvania, au determinat schimbarea raportului dintre acestea și industrie. Creșterea mijloacelor financiare a dat băncilor posibilitatea să satisfacă întreprinderile industriale mari pe măsura concentrării producției și a sporirii dimensiunilor activității lor³³. La aceasta avea să contribuie și înființarea în 1923 a Societății Naționale de Credit Industrial, care și-a îndreptat sprijinul înainte de toate spre marea industrie³⁴. Sectorul industrial deținea o cotă covârșitoare în totalul capitalului, ponderea cea mai importantă revenind industriei grele. Tendința respectivă caracteriza sensul mișcării de pe piața capitalurilor, explicabilă prin faptul că unul din principalele rezultate ale desăvârșirii statului a constat în aceea că, în afară de industria mecano-metalurgică (metalurgia prelucrătoare), ramurii la care ne referim i s-au adăugat și două puternice centre siderurgice: Grupul Hunedoara (încorporând Uzinele de fier ale statului din Hunedoara, Găvojdia, Cugir și Calan) și Grupul Reșița (format din Uzinele de fier Reșița, Anina și Nadrag). În intervalul 1924—1927 s-au înființat, cu „ajutorul” capitalului străin marile unități: „Titan—Nadrag—Calan” (în 1924, prin fuziunea a trei societăți metalurgice), „Uzinele Copșa Mică—Cugir” (1925), I.A.R. (1925),

³¹ Ioan Longhin, *Marile bănci comerciale românești în epoca de după război (1920—1929)*, București, 1931, p. 41.

³² N. P. Arcadian, *Industrializarea României*, Ed. a II-a, București, 1936, p. 167.

³³ Vezi N. N. Constantinescu, V. Axenciuc, *op. cit.*, p. 21—25.

³⁴ *Industria mecano-metalurgică. Date și observațiuni*, Curierul judiciar, 1928, p. 61.

„S.A.R. N. Malaxa, Fabrică de locomotive“ (1928, prin transformarea în societate anonimă a „Fabricii românești de mașini, ateliere de reparat locomotive și vagoane Ing. N. Malaxa & Co.“, înființată în 1922). Crearea unor asemenea mari unități a determinat sporirea ponderii industriei metalurgice în ansamblul industriei.

Pînă în 1927, capitalul investit a fost repartizat în proporțiile cele mai ridicate în industria minieră, apoi metalurgică, textilă, alimentară, lemn, hîrtie și arte grafice, chimică și materiale de construcție³⁵. Odată cu anul 1928 capitalurile s-au deplasat ușor de la industria minieră spre metalurgie, electrotehnică, extracție, alimentară, chimică, materiale de construcții, textilă și pielărie. După cum s-a observat³⁶, capitalurile destinate investițiilor au preferat în sectoarele industrial și bancar unitățile existente în locul celor nou create, pe cînd în sectorul comercial situația a fost inversă. Aceasta se explică prin faptul că deprecierea crescîndă a valorii leului determina o sporire fictivă a capitalurilor necesare întreprinderilor și o nesiguranță a valorilor în procesul refacerii economice.

Fără a face prea multe investiții noi capitalul străin a ținș, în condițiile creșterii volumului capitalului național, să-și apere pozițiile cîștigate. El s-a interesat numai de acele ramuri economice care asigurau mari profituri³⁷. Penetrația capitalului străin s-a realizat mai mult pe calea participațiilor și finanțărilor, decît prin investiții directe. Faptul de a întrebuița un capital mic și de a mobiliza prin intermediul băncilor o mare masă de mijloace bănești interne i-a îngăduit să controleze un număr mare de întreprinderi sau ramuri industriale.

Structura fondurilor ne arată că, în România, capitalul întreprinderilor industriale dobîndit prin credite depășea simțitor capitalul propriu, fapt care rezultă cu prisosință din însăși raportul dintre capitalul străin investit în industria națională și finanța autohtonă. Pe cînd în unele întreprinderi cu capital englez, de pildă, creditele nu reprezintă o cotă de 10—12% din totalul capitalului în lucru, în mai multe întreprinderi industriale cu capital național, creditul utilizat depășea capitalul propriu, atîngînd uneori 70—75% din totalul pasivului³⁸. Faptul avea o dublă consecință: pe de o parte, creșterea cheltuielilor de producție, întrucît dobînda pentru creditele industriale era mai mare decît dividendele datorate capitalului investit în acțiuni, iar, pe de altă parte, o dependență prea accentuată a capitalului și adeseori o renunțare la independență față de creditorii atotputernici.

Datorită intensificării procesului de concentrare a capitalului și a creșterii numărului și rolului marilor întreprinderi s-a accentuat „monopolizarea „unor ramuri industriale. Prin însăși faptul că industriile care-și

³⁵ Roman E. Moldovan, *Formarea și mișcarea capitalurilor în România în perioada 1925—1938*, București, 1940, p. 70—71.

³⁶ *Enciclopedia României*, vol. IV, p. 913—914.

³⁷ N. N. Constantinescu, V. Axenciuc, *op. cit.*, p. 220—225.

³⁸ Ion Răducanu, *Stabilizarea monetară și cîteva probleme în legătură cu ea*, București, 1928, p. 85.

puteau procura fonduri pentru producție erau puține se crea un fel de monopol al producției și al desfacerii. În timp ce în rîndul unor categorii de întreprinderi falimentele luaseră proporții, marele întreprinderi, mai ales metalurgice, se apropiau tot mai mult de formele monopoliste de exploatare și vînzare, fără a face un efort pentru ieftinirea prețului de cost al produselor. Organizații monopoliste s-au dezvoltat în cîteva ramuri industriale: metalurgie, hîrtie, zahăr, ciment, sticlă, cu centre de desfacere. La noi s-a practicat și forma înțelegerilor de scurtă durată între întreprinderi din diferite ramuri de producție pentru fixarea condițiilor de vînzare, acordarea de credite etc.⁵⁹. Țară agrară, cu o accentuată penurie de capital, România nu a putut face export de capital, ci, dimpotrivă, a constituit un teren prielnic pentru pătunderea capitalului străin în economia sa.

Deși capitalul național s-a dovedit insuficient pentru acoperirea necesarului în industrie, iar penetrația celui străin a fost limitată și condiționată prin lege, totuși toate sectoarele industriei mari au înregistrat creșteri însemnate sub raportul numărului de întreprinderi, forță motrice, personal, valoarea combustibilului, materiilor prime și producției⁶⁰. Transformate în valori relative, cifrele ne arată că în 1928 față de 1922, numărul întreprinderilor a sporit cu 350% forța motrice cu 250%, personalul cu 260%, valoarea combustibilului cu 370%, a materiilor prime cu 1280% și a producției cu 1460%. Punctul maximum al fiecărei categorii oscilează în cadrul perioadei. Astfel, la personal, el se află în 1924, la numărul întreprinderilor și valoarea combustibilului în 1927, iar la forța motrice, valoarea materiilor prime și a producției în ultimul an al perioadei. Progresele simțitoare ale industriei se vădesc în faptul că în timp ce numărul întreprinderilor mari din ramura transformatoare a crescut cu numai 30% în 1928 față de 1924, volumul forței motrice întrebuințate pe întreaga industrie transformatoare a sporit cu 210%, ceea ce pune în evidență accentuarea gradului de utila/re tehnică a lor. Repartizată pe cap de muncitor, forța motrice exprimată în H.P. a crescut de la 1,8 în 1924 la 2,6 în 1928⁶¹, prin urmare, o nouă dovadă asupra pătrunderii tehnicii în industrie. Cifrele de mai sus demonstrează că industria, în genere economia, nu s-a artificializat, cum au căutat să susțină unii din contemporani⁶², în jurul deprecierii monetare, ci s-a dezvoltat, corespunzînd „unor nevoi capitale, propășirii economice și existenței naționale”⁶³. Cu toate greutățile existente, industria a fost pusă în situația de a produce diversificat și cit mai mult; în principalele ramuri ale industriei extractive și de transformare nivelul antebelic a fost nu numai atins în 1924, dar se manifesta chiar o puternică

⁵⁹ Victor Slăvescu, *Problema coalițiunilor industriale. Cartele și trusturi*, București, 1927, p. 30.

⁶⁰ *Aspecte ale economiei românești*, București, 1939, p. 286; Florin Em. Manoliu, *Politica prețurilor în economia românească*, București, 1939, p. 31.

⁶¹ Calculat după *Anuarul statistic al României* 1925, p. 155; Idem 1929, p. 187.

⁶² V. V. Protopopescu, *Întreprinderile românești de credit sub influența conjuncturii 1919—1932*, București, 1936, p. 36.

⁶³ Stavri C. Cunesco, *Mîna de lucru în producția națională*, București, 1926, p. 4.

tendință de creșterea producției, corespunzând refacerii și procesului de integrare a țării în cadrul fenomenului postbelic de industrializare a statelor așa-zise tinere sub un asemenea raport⁴⁴. Punctul maximum de prosperitate a industriei românești se plasează pentru perioada 1922—1928 în 1927, după care producția descrește.

Ca și mai înainte, industria s-a dezvoltat inegal sub aspectul repartiției teritoriale și a ponderii între ramuri. Astfel, forța motrice exprimată în H.P. avea cele mai mari cote în Banat și Transilvania, unde revenea în medie câte 2,5 H.P. de fiecare lucrător, sau 3,7 H.P. în metalurgie, 0,7 în electrotehnică, 1,9 în industria lemnului, 8,4 în chimie, 3,8 în ramura alimentară, 0,8 în textile, 1,1 în pielărie, 2,1 în materiale de construcție, 1,1 în ceramică, 0,4 în sticlărie și 1,6 în ramura hîrtie și arte grafice⁴⁵. De asemenea, în comparație cu situația din întreaga țară, numărul întreprinderilor și volumul capitalului înregistrase valori mai mari⁴⁶.

Industria, cum s-a demonstrat și în acel timp⁴⁷, nu putea produce decît cu un preț ridicat, iar desfacerea mărfurilor se realiza în cea mai mare parte pe piața internă, protejată într-un înalt grad la unele ramuri de concurența străină. Este de la sine înțeles că în asemenea condiții, masele populare au fost primele care au avut de suferit de pe urma acestei situații. Industria nu a avut însă capacitatea de a satisface piața internă decît în proporții care au reprezentat 48% în 1922, 39,6% în 1924, 43,1% în 1927 și 65% în 1929⁴⁸. După unele surse externe⁴⁹, producția pe cap de locuitor în 1928, calculată la prețul aceluia an, reprezenta 63 de mărci, consumația 79 de mărci, deci un deficit de 16 mărci. Neîndoios, că în aceste cifre sînt cuprinse și produse de alt gen decît cel industrial. Creșterea posibilităților de acoperire a pieții interne cu produsele industriei naționale constituia fără tăgadă un progres real, care diminuă dependența față de piața industrială externă. Se cuvine de reținut, fapt relevat nu de mult⁵⁰, că sporirea respectivă nu s-a produs pe seama creșterii consumului intern, ci, în primul rînd, prin înlocuirea importului de produse similare, ca urmare a restricțiilor comerciale și financiare impuse. La unele produse însă, îndeosebi la bunurile de larg consum (zahăr, articole de lînă și bumbac, de pielărie etc.) s-a înregistrat în comparație cu anul 1913, o ușoară creștere în 1927, urmată de declin.

⁴⁴ N. P. Arcadian, *op. cit.*, p. 216.

⁴⁵ *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, 1918—1928*, vol. I, București, 1929, p. 497.

⁴⁶ Vezi G. N. Leon, *La Transylvanie et la politique économique de la Roumanie*, București, 1943, p. 57.

⁴⁷ C. Casassovici, *Comercializarea produselor industriale*, București, 1926, p. 14—15.

⁴⁸ *Les industries de Roumanie*, București, 1936, p. 31—32; V. Axenciuc, *Evoluția economiei românești în anii 1918—1938...*, p. 9.

⁴⁹ A. Reithinger, „*Le visage économique de l'Europe*“, Paris, 1937, p. 48.

⁵⁰ V. Axenciuc, *Evoluția economiei românești în anii 1918—1938...*, p. 9.

Industrializarea, care a determinat o dezvoltare a forțelor de producție, s-a înfăptuit, pe de o parte, așa cum am văzut, prin menținerea pe o treaptă scăzută sau chiar o reducere a nivelului de trai al maselor populare, prin comprimarea în unele sectoare a capacității de cumpărare a produselor, iar pe de altă parte, prin intensificarea exploatării muncii. Speculind situația de reflux revoluționar, burghezia a reușit spre sfârșitul perioadei să creeze organe care să pregătească aplicarea sistemelor științifice de organizare a muncii (taylorismul, fordismul), care nu erau altceva, cum arăta V. I. Lenin, decât metode științifice de stoarcere a sudorii muncitorilor, dar și căi reale de sporire a productivității.

Cu toate că procesul industrializării se diversifica și câștiga noi valențe economice, determinând industria să participe în mai mare măsură decât înainte la ascensiunea economiei naționale, el nu a reușit în perioada ce o cercetăm, ca și pînă în anii revoluției populare, să creeze o industrie grea puternică, care să aibă în centrul ei o ramură a construcțiilor de mașini, capabilă să înzestreze și reînzestreze pe baze moderne economia națională. Deși extracția de petrol atinsese proporții mari, iar alte ramuri reclamau instalații și mașini, România nu producea utilaj petrolier, nu fabrica tractoare și mașini agricole, nu realiza instalații miniere, energetice, autocamioane și alte produse tipice ramurii construcțiilor de mașini. În 1922, industriile metalurgică, materiale de construcții, chimică și electrotehnică dețineau o pondere de circa 21% din totalul industriei prelucrătoare; ramurile alimentare, pielărie și forestieră totalizau o cotă de 48,5%; industria textilă ocupa 13,2%.⁵¹ În pofida faptului că industria grea a absorbit în perioada respectivă cea mai mare parte a capitalului, după cum am văzut mai sus, ponderea cea mai ridicată în cadrul ramurii o avea cea ușoară. În primul rînd alimentară, deși înregistrase o scădere relativă a importanței sale. Astfel, valoarea producției metalurgice în 1928 era de peste două ori mai mică decât valoarea producției alimentare. Industria lemnului, cu toate că cunostea o puternică criză, îndeosebi după 1926, ocupa locul doi în cadrul industriei, mai ales prin fabricile de cherestea și de prelucrare a lemnului. Celelalte ramuri au avut o evoluție ascendentă, fără a modifica însă trăsătura caracteristică enunțată mai sus. Dintre toate ramurile, metalurgia, deși deficitară sub raportul producției, și industria petrolului s-au impus printr-o dezvoltare mai mare, constituind, totodată, un teren de luptă acerbă nu numai între capitalul național și cel străin, ci și între grupuri financiare internaționale pentru acapararea lor. Legislația elaborată și presiunile din jurul acestui proces constituie doar o mărturie în atare direcție.

Eforturile depuse în industrie și politica de intensificare a exploatării muncii au fost răsplătite de beneficii importante pentru burghezie. În principalele ramuri, rata profitului a crescut de la 14—30% în 1923 la 25—51% în 1928. Cele mai mari întreprinderi au realizat beneficii

⁵¹ *Ibidem*, p. 8.

primit prin improprietărire, astfel încît miliardele datorate de țărănime — după cum remarcă A. Corteanu — nu se aflau nicăieri în țară sub formă de investiții în material tehnic agricol⁶². În aceste condiții era și firesc să nu se înregistreze o sporire a fondurilor pe unitate de exploatare, și așa apăsată de impozite și taxe de export.

Scăderea producției de cereale era cu atât mai îngrijorătoare cu cît suprafața arabilă a crescut (cu 20% mai mult în 1928 față de 1922), cu cît sporirea producției a fost apreciată ca singura cale care putea să ajute la refacerea și echilibrarea economiei și bugetului, la activarea balanței plăților în străinătate. Randamentul scăzut al agriculturii post-belice apare în evidență prin comparație cu situația anterioară războiului. Este suficient să reliefăm în acest sens că în anul 1927 s-au produs 86.006.000 chintale cereale pe o suprafață de 10.540.356 ha, în vreme ce în 1914 pe o întindere de numai 5.295.861 ha s-au recoltat 73.452.190 chintale⁶³. Cea mai mare producție în cadrul perioadei 1922—1928 s-a realizat în 1926 (120.839.000 chintale) iar cea mai mică în 1924 (73.298.000 chintale). Media producției agricole la hectar se afla nu numai sub media antebelică, ci chiar sub valoarea mijlocie a producției micii proprietăți.

Politica comprimării prețurilor, aprig combătută în literatura de specialitate, contribuind la scăderea valorii producției agricole, a răpit agriculturii importante mijloace de progres, i-a redus posibilitățile de procurare a inventarului și de refacere a celui distrus, a restrîns puțința cumpărării articolelor de consum și de ridicare a nivelului de viață a țaranului.

Urmărind evoluția rețelei de transporturi în raport cu cerințele economiei ajungem la unele concluzii importante. În primul rînd faptul că, deși prin desăvîrșirea unificării statului s-a înregistrat o creștere a rețelei feroviare de la 4.155 la 10.583 km, adică cu 250%, totuși nu putea fi vorba de o rețea suficientă de căi ferate. Cu toate că consolidarea, completarea și schimbarea orientării rețelei spre București, Dunăre și M. Neagră, precum și stabilirea de legături directe, organice și economice între toate regiunile țării au constituit probleme care au stat în atenția guvernelor, ponderea politicii în domeniul C.F.R. a căzut în anii 1922—1928 pe refacerea rețelei, nu pe construirea de noi linii. Dovada esențială o constituie faptul că statul român desăvîrșit a construit în 10 ani numai 70 km de cale ferată, pe cînd în nouă ani antebelici (1906—1915) numai vechiul regat dăduse în exploatare 750 km⁶⁴. Paralel, urmărindu-se o politică etatistă în materie de căi ferate, în scopul consolidării economice și apărării naționale, Ministerul Comunicațiilor a fost autorizat să ia în exploatare sau să răscumpere toate căile ferate particulare de pe întreg teritoriul României și a primit dreptul

⁶² A. Corteanu, *Datoriile agricole*, (București), 1930, p. 29.

⁶³ *Anuarul statistic al României 1915—1916*, p. 29; Idem 1939 și 1940, p. 411.

⁶⁴ Nicolae I. Petculescu, *Problema transporturilor în România*, în „*Analele economice și statistice*”, an. XII (1929), nr. 5—6, p. 90.

de supraveghere și control asupra aceluiași categorii de linii⁶⁵. Pentru a se satisface traficul era necesar să se creeze un echilibru între întinderea rețelei și mijloacele de transport. Deși s-a urmărit achiziționarea de material rulant nou, concomitent cu refacerea în cadrul atelierelor din țară și în străinătate a celui existent, numărul locomotivelor aflate în circulație s-a redus între 1924 și 1928 cu 2.318 unități, al vagoanelor de călători cu 3.254, al vagoanelor de poștă cu 1.503, al celor de marfă descoperite cu 63.101 bucăți. Numărul de locomotive în raport cu rețeaua de căi ferate existente ne arată că în anii 1922—1928 România se afla sub nivelul antebelic. Într-adevăr, în timp ce înainte de război la o rețea de 4.155 km existau în serviciu 964 locomotive, cite una la 4,3 km, în 1928 la o rețea de 11.126,855 km se aflau în serviciu 2.189 locomotive, adică una la circa 5 km. Dificultățile aveau să fie agravate de existența multor tipuri de locomotive, fapt care împovăra întreținerea și efectuarea traficului. Cu toate că s-au depus eforturi pentru refacerea și îmbunătățirea transporturilor feroviare, rezultatele financiare înregistrate în acest sector au fost deficitare. „Eram în situația paradoxală — arăta V. Slăvescu — de a vedea cum intensificarea traficului în loc să ne dea rezultate financiare mai bune, sporea și mai mult dezechilibrul între venituri și cheltuieli“⁶⁶.

În celelalte compartimente ale transportului, preocupările guvernelor au fost mai restrinse. Programul de modernizare și completare a rețelei de șosele a fost în linii generale schițat, însă nu a fost susținut de fondurile necesare; creditele erau insuficiente chiar pentru o întreținere sumară a lor. Pe bună dreptate se arăta că atit timp cit în distribuirea creditelor se urma politica „cu lingurița“, nici nu putea fi vorba de o modernizare a șoselelor, căci, „înainte de toate, chestiunea drumurilor este o chestiune de bani“⁶⁷. Deși dispunea de condiții favorabile realizării unui sistem de navigație pe apă, se constată că guvernele n-au urmărit să realizeze un asemenea program în acei ani. În afară de Dunăre, partea inferioară a Prutului, Mureșului, Crișului, pe mici porțiuni, și a canalului interrivenan Bega, toate celelalte riuri au fost lăsate în starea lor naturală, neputind fi utilizate ca mijloc de transport decit periodic pentru plutărit. Rezultatele financiare ale transportului pe apă au fost deficitare. La S.M.R., acestea se explică prin faptul că vasele, fiind vechi, necesitau reparații costisitoare și îndelungate. În acei ani, statul a acoperit deficitele S.M.R. cu o parte a veniturilor realizate în porturi, deci în detrimentul acestora. În timp ce vasele pavilionului național erau imobilizate pentru a fi reparate, pavilionul străin, cu vase mari, confortabile, efectua nestingherit traficul pe diferite trasee. Practica politicii transporturilor în domeniul aviației ne arată că România, cu toate că nu a neglijat un mijloc nou de progres, i-a acordat fonduri insuficiente. Realizările din acest domeniu, compa-

⁶⁵ C. Hamangiu, *Codul general al României*, vol. XIII—XIV, p. 411—412, 1174—1183.

⁶⁶ V. Slăvescu, *Curs de transporturi*, București, 1930, p. 235.

⁶⁷ Arh. Șt. București, Fond M.A.I., dosar 531/1924, f. 20—21.

rate cu scara cerințelor, însemnau foarte puțin. Căutînd să sintetizeze aceste rezultate, revista „România aeriană” arăta că „puținul trafic din anii trecuți, pe linii interioare, nu a urmărit o politică aeriană bine definită, ci numai justificarea, în ochii celor ce nu știu ce înseamnă o aviație civilă, a unei direcții, fără nici un rost înglobată în aviația militară”⁶⁸. Astfel, România, cu toate că se număra printre statele care-și creaseră pe acest tărîm o frumoasă tradiție, fiind reprezentată pe arena internațională prin activitatea strălucită a lui Aurel Vlaicu, Traian Vuia și Henry Coandă, a făcut puține eforturi în anii 1922—1928 pentru dezvoltarea transporturilor aeriene. Un loc special între mijloacele de comunicații ale României îl ocupă conductele petroliere, care totalizau 2.320 km (1.560 km proprietate particulară și 760 km în posesia statului). Deși necesitatea construirii unor noi conducte pentru îmbunătățirea transportului produselor petrolifere a fost demonstrată imediat după construirea primelor rețele, între anii 1922 și 1928 nu s-au depus eforturi decît pentru întreținerea și exploatarea lor. Traficul în creștere a determinat o sporire a veniturilor, transporturile prin conducte numărîndu-se printre sectoarele care în anii 1922—1928 au realizat excedente. Cel mai mare excedent a fost obținut în 1926 cu suma de 213.937.729 lei, după care, în urma unei mari reduceri de tarife, s-a diminuat treptat, atingînd la sfîrșitul perioadei de care ne ocupăm cifra de 61.254.883 lei⁶⁹.

Comerțul, ca expresie a capacității de producție a economiei naționale, depinzînd și oscilînd în mod direct cu aceasta, a fost subordonat în cea mai mare parte, în perioada respectivă, prevederilor politicii „prin noi înșine”. Mai întîi, statul a luat măsuri pentru reducerea cît mai mult posibil a importurilor socotite inutile, nu însă în proporția care să determine micșorarea veniturilor vamale, a decis ca permisele de import exprimate să nu mai fie admise, a hotărît acceptarea la import a mărfurilor prohibite numai pe baza unei autorizații prealabile. În ceea ce privește exportul, permisele s-au acordat doar proprietarilor produselor și asociațiilor calificate de interes colectiv. De asemenea, s-a creat pe lîngă Ministerul Agriculturii și Domeniilor o comisie superioară cu sarcina de a reglementa cumpărarea și vînzarea cerealelor, de a institui taxe mari la exportul lor. Se cuvine de subliniat în legătură cu comerțul interior că nivelul scăzut al producției industriale a impus ca aria de desfacere a produselor ei să rămînă aproape exclusiv limitată la piața internă, că legislația vamală protecționistă, adoptată în interesul sprijinirii înseosebi a industriei, n-a reușit să stăvilească în chip radical concurența mărfurilor străine pe piața națională, fapt datorat în parte dependenței de capitalul internațional. Sporirea sensibilă a importului pentru nevoile refacerii și aprovizionării, ca și creșterea exportului a asigurat o mărire aproape continuă a volumului co-

⁶⁸ „România aeriană”, an. III (1929), nr. 24; vezi și Mihail Neagu, *Ceva care nu există. Aviația civilă română*, în „Generația Unirii”, București, nr. 9/1929, p. 18.

⁶⁹ Corneliu Torocanu, *Conductele de petrol ale statului*, în „Moniteur du Pétrole Roumain”, an. XXIX (1929), nr. 11, p. 900.

merțului nostru. Proporțional însă — cum s-a remarcat —⁷⁰ creșterea era cu mult mai mare la valori decît la cantități și aceasta datorită devalorizării monetare. După cum rezultată din cifre⁷¹, sub raport cantitativ, au avut loc creșteri însemnate la import și export, la import avînd o linie ascendentă între anii 1922 și 1927, fără însă a atinge nivelul antebelic. La export, nivelul respectiv a fost depășit în 1923, ceea ce, în ultimă instanță, era un indiciu că procesul de industrializare își arăta roadele. Importul reflectă veridic prefacerile petrecute în cadrul economiei naționale în direcția înzestrării țării cu utilaj industrial, capabil prin randament să satisfacă parte însemnată a consumului intern. Balanța comercială, după cum arată statisticile, a fost continuu pasivă cu Anglia, Austria (cu excepția anului 1927), Cehoslovacia, Elveția, Franța (în afară de anii 1922—1923), Germania, Italia (excepție anul 1922), Japonia, Polonia (mai puțin anii 1927 și 1928), S.U.A., Suedia (în afară de anul 1923)⁷². Principala concluzie ce se desprinde din cifre este că balanța comercială a fost, cu unele excepții, permanent pasivă cu statele industriale și activă cu țările agricole. Se cuvine de rețin, totodată, modul dezavantajos în care s-a efectuat exportul. Caracterul de neechivalență decurgea înainte de toate din slaba industrializare a țării, din faptul că România livra la export materii prime la prețuri derizorii și importa produse industriale cu prețuri ridicate. Gradul de neechivalență, folosit ca pirghie importantă în exploatarea țării de către capitalul străin, a sporit vertiginos în perioada la care ne referim față de nivelul antebelic. În timp ce în 1914 raportul dintre prețul de export și cel de import era de 1 : 4, ceea ce demonstrează că producătorul român trimitea peste graniță în acel an 4 tone de produse pentru a achita o tonă de marfă importată, s-a ajuns la proporția de 1 : 5,7 în 1925, deci la o depreciere de 40% a muncii românești față de munca din străinătate. Pentru anii următori proporția crește și mai mult : 1 : 6 în 1926 ; 1 : 6,58 în 1927 și 1 : 6,5 în 1928⁷³. Refacerea capacității de producție, trecerea la dezvoltarea unor ramuri ale economiei, interesul statului de a echilibra bugetul și a asigura o balanță comercială activă prin intensificarea exportului a îngăduit înregistrarea de excedente, cu excepția anilor agricoli slabi, 1925 și 1928.

Perioada 1922—1928 a început din punct de vedere financiar cu o situație șubredă, cauzată de faptul că în primii ani postbelici bugetele au înregistrat deficite mari, cu o datorie publică de 16,2 miliarde lei, cu o creștere a emisiunii la B.N.R. de la 2,489 miliarde în 1918 la peste 13 miliarde lei în 1922, folosită înainte de toate pentru acoperirea

⁷⁰ Comerțul exterior al României, 1928—1937, vol. I, partea I, București, 1939, p. 255.

⁷¹ Ibidem, p. 575.

⁷² Ibidem, p. 436—437, 448.

⁷³ V. Madgearu, *Politica noastră financiară în cursul depresiunii economice*, București, 1933, p. 16 ; vezi și C. Mihalopol, *Porturile și căile de comunicație pe apă ca factor de progres*, București, 1938, p. 8—9

golurilor bugetare, cu o intensificare a deprecierii leului⁷⁴. Una din soluțiile la care s-a oprit guvernul liberal în șirul reformelor făcute pentru consolidarea țării, de pe urma cărora dorea să profite din plin, a fost a revalorizării. Cu toate că potrivit acestei soluții, legiferată în 1925, B.N.R. nu a mai tipărit hirtie nouă, fără acoperire, împrumuturile tezaurului la banca de emisiune au continuat sub forma avansurilor de trezorerie. Oprirea parțială a inflației leului a determinat apariția crizei de credit, care s-a dezvoltat în pofida asigurării, cu excepția anului 1928, a bugetelor excedentare. La aceasta a contribuit faptul că revalorizarea bănească din 1925 — obiectivul principal al politicii financiare a burgheziei — n-a fost decât o încercare neizbutită⁷⁵. Criza s-a accentuat în strînsă legătură cu repartitia inechitabilă a creditelor bancare între ramurile de producție, cu schimbarea politicii de orientare a plasamentelor spre bănci, industrie și comerț, îndeosebi spre industrie. Creșterea cerințelor acestui din urmă sector, modernizarea instalațiilor, necesitățile de capital ș.a. au pus în fața marii finanțe probleme, a căror rezolvare i-au întărit capacitatea de dominație. Situația comparativă a beneficiilor obținute de sectoarele bancar și industrial, proporțional cu capitalul social, ne arată că profitul obținut de cel dintîi sector a fost cu mult mai mare decât cel de-al doilea între anii 1924 și 1928⁷⁶.

În perioada 1922—1928, finanțele statului s-au caracterizat printr-o sporire succesivă a impozitelor și taxelor. Guvernul liberal a trecut la punerea în practică a unor legi care să permită, între altele, consolidarea datoriei flotante a statului, reluarea plăților în contul datoriei publice, echilibrarea bugetului. Structura veniturilor ne arată că a crescut neconținut povara impozitelor directe, fapt care a apăsas greu asupra maselor. În 1922, de pildă, 40% din bugetul statului a fost acoperit din veniturile cetățenilor. Sarcina fiscală pe cap de locuitor a devenit cu 180% mai mare în 1928 față de 1925. Procentajul reprezentat în cadrul impozitelor directe de impozitul pe salarii sporise de la 18,08% în 1924 la 20,33% în 1927 și 22,37% în 1928. În schimb, încasările din impozitele pe veniturile industriale și comerciale în cadrul impozitelor directe au scăzut de la 32,5% în 1924 la 19,48% în 1927 și 16,91% în 1928⁷⁷. Volumul impozitelor indirecte și al taxelor de consumație reprezenta 5,17% din veniturile bugetului general în anii 1922—1923, pentru ca pînă în 1928 să sporească la 44%. Deosebit de acestea erau veniturile realizate din monopol (alcool, sare, tutun etc.), care în aceiași ani au reprezentat 8,9% și, respectiv, 13,4%. În urma unei asemenea politici fiscale, România a început din 1925 consolidarea datoriei de război față de Anglia, S.U.A., Italia și Franța, sperînd prin aceasta să poată obține

⁷⁴ Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol. II, București, Editura Academiei, 1967, p. 290—291.

⁷⁵ Aurel Vijoli, *Sistemul bănesc în slujba claselor exploatatoare din România*, București, Editura științifică, 1958, p. 194 și urm.

⁷⁶ Ioan I. Popovici, *op. cit.*, p. 213—214.

⁷⁷ *Contribuții la istoria capitalului străin în România...*, p. 416.

un împrumut mare pe piața externă. Sumele destinate acestor plăți au fost în continuă creștere, de la 827 milioane în 1922 la 5.815 milioane lei în 1928⁷⁸, fapt datorat nerezolvării principiale și tratării distincte a problemei repartițiilor de aceea a datoriilor. Paralel cu începerea consolidării datoriilor de război, burghezia, inclusiv cea liberală, a depus mari eforturi pentru a contracta împrumutul de stabilizare. Deși actele finale au fost semnate de guvernul Maniu, întreaga răspundere a modalității stabilizării revenea — sublinia C. Argetoianu — P.N.L.⁷⁹ Vintilă Brătianu declarase în acest sens că liberalii „au început și terminat pregătirea stabilizării monetare, alcătuind întregul plan de operație care să-i asigure succesul”⁸⁰.

Venitul național — ca reflectare a stadiului de dezvoltare a economiei, ca indice sintetic ce caracterizează activitatea productivă — a avut o evoluție care merită reținută. Chiar numai limitându-ne la cifrele cuprinse în *Enciclopedia României* — singura sursă care merită atenție în legătură cu această problemă — putem sublinia că valoarea producției industriale, inclusiv a micii industrie și a meseriilor, a reprezentat 37% în 1926, 42% în 1927 și 39% în 1928⁸¹ din valoarea totală a producției. Celelalte procente erau deținute de producția agricolă și silvică. Venitul pe cap de locuitor a crescut relativ substanțial: cu 59% în 1928 față de anii 1913—1914⁸². După cum se vede, valoarea producției agricole continua să ocupe primul loc, și încă la mare distanță, în cadrul valorii producției globale. Faptul era subliniat nu numai de ponderea mică de participare a industriei la formarea venitului național, ci și de numărul mare de brațe ocupată în agricultură. Acesta era argumentul covârșitor că cele mai multe din opiniile expuse în legătură cu industrializarea țării și cu programul de dezvoltare economică, deși avansate, au rămas doar în faza expunerii.

Cu tot avîntul forțelor de producție, România a continuat să rămână un stat slab dezvoltat din punct de vedere economic. Acest stadiu se caracteriza în insuficientul progres al forțelor de producție, în existența unor rămășițe semif feudale în agricultură, în cunoașterea incompletă și folosirea nechibzuită a bogățiilor naturale, în existența unei armate de brațe de muncă neutilizate sau nesatisfăcător ocupată, în venitul scăzut pe cap de locuitor, în posibilitățile restrinse de acumulare a capitalului, în nivelul de viață material și spiritual restrîns al majorității populației. Chiar la acest nivel, dezvoltarea economiei naționale între anii 1922 și 1928 a adus reale servicii procesului consolidării statului național desăvîrșit.

⁷⁸ George N. Leon, *Elemente de știință financiară*, vol. II, București, 1930, p. 305.

⁷⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond C. Argetoianu, *Pentru cei de mîine, amintiri din vremea celor de ieri*, partea VII, nr. 2/1, caiet 38/1, f. 602—603.

⁸⁰ *Declarațiunile d-lui Vintilă I. Brătianu*, București, 1929, p. 5.

⁸¹ Calculat după *Enciclopedia României*, vol. IV, p. 964.

⁸² Aron Petric, *op. cit.*, p. 316.

ORIENTATIONS ET REALISATIONS DANS L'ÉCONOMIE DE LA ROUMANIE (1922—1928)

RÉSUMÉ

Les auteurs, partant de la constatation que l'achèvement de l'unification de l'état national roumain a fourni aux partis politiques des tâches complexes, incomparables plus grandes et plus importantes comme auparavant, mettent en évidence la réalisation de ces problèmes dans le domaine de l'économie. Par conséquence à l'intention de définir les voies du développement de l'économie et de fixer les moyens de réalisation, d'établir le caractère et le profil de la production matériel, en général le profil économique du pays, s'est développé parmi les représentants des partis politiques, parmi les hommes de science, surtout des économistes une ample discussion dont on a tenu compte dans la pratique économique.

La Roumanie, avec tout l'élan des forces de production, a continué d'être du point de vue économique, un état faiblement développé, où les monopoles internationaux ont détenu une grande importance. Cette étape se caractérise par un insuffisant progrès de forces de production, par des réminiscences demi-feodales dans l'agriculture, par l'utilisation irraisonnée des richesses naturelles, par l'existence d'une armée de forces du travail désoccupée, par la rente nationale diminuée repartie par habitant, par des possibilités restreintes d'accumulation du capital, par un niveau de vie matériel et spirituel très réduit. Voilà les arguments écrasants, que la plus part des opinions formulées concernant le développement de l'économie, et surtout sur l'industrialisation du pays, quoique bien avancées, se sont maintenues comme un desideratum. Même au niveau dont, c'est réalisée, le développement de l'économie nationale entre les années 1922 — 1928 a rendu des importants services à la consolidation à l'état national.